

www.dogancuceoglu.net

DOĞAN CÜCELOĞLU, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra ABD'de Illinois Üniversitesi'nde Bilişsel Psikoloji (algılama, düşünme, iletişim) alanında doktorasını yapmıştır.

Daha sonra Türkiye'de Hacettepe ve Boğaziçi üniversitelerinde görev yapan Cüceloğlu, Fulbright bursuyla bir yıl süreyle Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde ziyaretçi öğretim üyesi olarak çalışmalarda bulunmuştur.

1980-1996 yılları arasında ABD'de Fullerton şehrindeki Kaliforniya Eyalet Üniversitesi'nde görev yapan Cüceloğlu'nun, kırkı aşkın Türkçe ve İngilizce bilimsel makalesi yayınlanmıştır. 1996 yılından bu yana Türkiye'de üniversite öğrencilerine, öğretmenlere, anababalara ve işadamlarına yönelik seminerlere, konferanslara ve atölye çalışmalarına ağırlık vermiştir.

1990'dan bu yana kitaplarını Türkçe olarak yayınlamaya özen gösteren Cüceloğlu, Türk insanının düşünce, duyu ve davranışlarını bilimsel psikoloji çerçevesinde inceleyen kitaplar yazmaktadır.

YAZARIN TÜM KİTAPLARI

- İnsan ve Davranışı • Yeniden İnsan İnsana
- İçimizdeki Çocuk • İyi Düşün, Doğru Karar Ver
- Yetişkin Çocuklar • İçimizdeki Biz
- Savaşçı • 'Keşke'siz Bir Yaşam İçin İletişim (İletişim Donanımları) • 'Mış Gibi' Yaşamlar
- Başarıya Götüren Aile • Bir Kadın, Bir Ses

“Tereddüt ettiğin zaman duygularını dinle, duygularının saflığından emin olduğun zaman o yönde yürü!”

Ben de duygumun yönünde yürüdüm. Stant toplandığı için rica ettim, görevli arkadaşlar bir *Savaşçı* kitabı getirdiler; kızı Melis’e imzalamamı istedi. İmzaladım.

Sıcacık gülüşüyle teşekkür etti. İkimiz de “özel bir anı” yaşadığımızın farkındaydık.

O akşam İstanbul’a geldim. Yorgundum; hemen yattım.

Ertesi sabah şiiri okudum:

Türkiyeli Kadın

*Ve ben Türkiye’de
Türkiyeli kadını
Bahtı karalıyım
Bana bir çember çizdiler
Yetmedi. “Yetmez!” dediler
Zincirlere vurdular
Bir adım değil
Bir ayak boyu bile
Çıkamam dışarı
Konuşamam, düşünemem gönlümce
Başkaları düşünür
Konuşur başkaları
Karar da verirler yerime
Ben neyim ki
Neyim ki ben
Eşya kadar da yoktur kıymetim
Mutfakta aççıyım
Yatakta kadını
Doğururum, anayım
Tarlada ırgatım
Yine de ben neyim ki
Neyim ki ben
Karşı koyamam*

Olmaz diyemem
 Namus uğruna
 Bir lokma, bir hırka
 Bir de dört duvarlı dam olursa
 Aldırmam dayağa, küfre
 Aldırmamalıyım
 Ayşe'yim, Fatma'yım, Elif'im
 Sultan'im ben
 Kadri kıymeti olmayan
 Sultan'im ben, Sultan...
 Alır da giderim başımı
 Arkama bakmadan
 Çoluk çocuk kalırmış
 Kalırmış boynu büktük
 Kocaymış dinlemezmiş
 Hep dediği olurmuş
 İsterse döver, kovarmış
 Gönlü isterse
 Bir başkasını alırmış
 Köle miyim ben
 Alır da giderim başımı
 Giderim bu diyarlardan

Donakaldım, gözlerim doldu. Annem geldi aklıma. Annem hayalinde dahi alıp başını gidemedi. 44 yaşındaki annemin gibidebildiği tek yer, ancak bakımsız Silifke Mezarlığı oldu. O yaşa kadar nüfus kütüğünden başka bir yere yazılmayan adını bir tahta parçasının üstüne yazdılar ve o toprak yığınının başucuna koydular.

O ufak tefek, güler yüzlü, masum bakışlı, gösterişsiz kadın mı yazmıştı bu şiiri...

Onun özünde özgür ve güçlü bir ruh vardı. İsyanı, insancıl ve onurluydu.

Bu şiiri Türkiye'nin duyması gerek, diye düşündüm.

Elimdeki eski kâğıdın altında bir isim –Saniye Çelik– ve yanında telefon numarası vardı.

Telefonda sesimi duyunca çok heyecanlandı. Başka şiirleriniz var mı, diye sordum. Olduğunu söyledi.

“O şiirlerin tümünü bir deftere geçirip bana gönderin, ama sakın asıllarını kaybetmeyin,” dedim.

Şiirler geldi... Okurken çok etkilendim.

Yayıncımla konuştum; Saniye Hanım’la, şiirler eşliğinde bir söyleşi yapma fikri oluştu. Okur, bu şiirlere onun yaşamöyküsü içinde ulaşacaktı, çünkü bu şiirler Saniye Hanım’ın kendisiyle ve hayatla kavgasının özeti idi, dolayısıyla örtüyüyordu birbiriyle...

İstanbul’a davetlim olarak geldi. Yaptığımız söyleşiye, “Böyle Düştüm Yaşam Yoluna” diye başladı Saniye Çelik...

Taa

1952’nin

Temmuzu’nda

Çukurova’nın

Çatır çatır

Sıcağında

Yaylalara göçteyken

Adım adım yürümüşler

Yüklemişler atları, eşekleri

Unutmamışlar inekleri

Günler sürermiş yolları

Yokmuş gereği paranın pulun

Böyle bir zamanda

Çadırdı doğmuşum

Doktorsuz, hemşiresiz

Ebelik yapmış bir kadın

Bakmamış yüzüme

Kız olduğumu görünce

Evin beyi az verir bahşiş diye

*Neyse ki babam ebeye inat
Severmiş insanları kız erkek ayırmadan
İşte böyle ben de düşmüşüm
Yaşam yoluna...*

*1952'den ta 1999'a kadar
Yollar yürüdüm dikenli
Ayaklarıma batan
Yüreğimi yakan
Dağlar, tepeler aştım
Düşse kalka...*

*Gün oldu
Denizler, deryalar aştım
Gün oldu
Bir kaşık suda boğuldum
Bayıldım, ayıldım...*

*Bu yolun yorgun yolcusuyum
Yürüyorum
Yürüyeceğim
Ve yolun sonunda
Yol da biter yolcu da...*

1

O Őiirin Öyküsü

İmza gününde bana armağan ettiğiniz “Türkiyeli Kadın” Őiirinin bir öyküsü vardır herhalde, onu anlatır mısınız?

Evet Doğan Bey, size verdiğim o Őiirde bütün duygularım var. Onlar, yaşadıklarımın ve gözlemlerimin ifadesi. Öyküsü ise şöyle: 1999’un bir ilkbahar akşamıydı. EŞim ve çocuklarım evdeydi. Bir odaya çekildim. Duygularım karmakarışıkta. Yapayalnız hissediyordum kendimi. Tutsaktım. Yaşamımı kendim inşa edemiyordum. İŐgal edilmiŐtim tepeden tırnağa, talan etmiŐlerdi beni. Tarifsiz bir acı içindeydim; dayanamıyordum artık. Ruhum, yüreğim kan ağlıyordu! Ancak, biraz geç de olsa bir karar aldım; artık ruhumu, yüreğimi, bilincimi kimse tutsak edemeyecekti.

EŞim aŐla, barınakla, parayla ruhumu satın aldığını düşünüyordu. Ben onun sahip olduğu bir eŐyaydım. İnsan eŐyasını istediği gibi kullanır, hakkında istediği kararları da verirdi. EŐyaya mı soracaktı, hoŐnut musun, değil misin diye? Oysa ben bir insandım; ruhum özgürdü, kutsaldı... Artık hiçbir servetin gücü ruhumu satın alamaz; hiçbir Őiddet ona boyun eğdiremezdi.

Aslında yalnız da değildim. Binlerce kadın vardı hiçleŐtirilmiŐ; onları da düşündüm, onlar için de sızladı yüreğim. Nasıl olur da insanın bilinci, yüreği, ruhu sökölüp ayrılırdı bedeninden?... Ve zorbaca el konulurdu içi boşaltılmıŐ kovan gibi. Sadece gölge gibi yaşar mı insan? Sadece nefes alıp vermek yaşamak mıdır? Kadın için ıstıraptan, çileden başka bir Şey yok mudur bu hayatta? Bu duygular içinde “Türkiyeli Kadın” çıktı ortaya! Tabii o gün yaşadıklarımı beni bu duygu seline kaptıran.

Ne olmuştu o gün?

Evlendiğimden itibaren ailemi çok az görüyordum. Ne istediğim zaman gidebiliyordum, ne de onlar gelebiliyorlardı. Eşim sınıır, hatta yasak koymuştu. Hasrettim, özlem duyuyordum aileme. O günlerde Münevver Ablam'ın kızı Sultan ağır hastaydı.

Hatay, Erzin'de oturuyordu. Durumu ağırlaşınca Adana'ya sevk etmiş doktorlar. Hastaneye yatırmışlar.

Meryem Ablam da Mersin'den Adana'ya, Sultan'ı ziyarete gelmiş, telefonla aradı beni, "Ben Sultan'ı ziyarete gidiyorum, sen de gel birlikte gidelim," dedi. Ben de, "Ablacığım bize gel, birlikte gidelim," dedim. "Eniştem tatsızlık yaratır, gelmeye-yim," dediyse de ablamı zorla bize gelmeye ikna ettim. Eşim bizi hastaneye bırakabileceğini söyledi. Biz gideriz dedikse de dinlemedi, bizi hastaneye bıraktı. Ablam da ben de teşekkür ettik.

Sultan'ın eşiyle hastanenin bahçesinde karşılaştık. O kendi âleminde. Hasta yatan eşine ölmüş gözüyle bakıyor. Hatta birini ayarlamış bile evlenmek için. Bir söz vardır, "Komşun seni var sever, kocan seni sağ sever," diye. Sultan'ın sağlığı bozulunca adam da kaldırıp atmış onu sanki.

Ablamla Sultan'ın yanına çıktık. Bizi görünce çok sevindi. Sarıldık, öptük. Üçümüz de hüngür hüngür ağladık; bir yandan da iyileşeceksin, her şey güzel olacak, yalnız değilsin arkan-da biz varız gibi sözler ediyoruz. Bir süre daha yanında kaldıktan sonra ayrıldık. Orada gördüm ki, Sultan kendini kocasına ve çocuklarına feda etmişti. Bir gün olsun kendisi için yaşayamadı. Ne arzuları ne de istekleri yerine geldi. Tutsak olarak bitiyordu kısacık ömrü... Hiçbir zaman varolamadan, bir insan olduğunu ve sadece bunun için bile değerli olduğunu hissedemeden ölüp gitmek "Türkiyeli Kadın"ın kaderi miydi? Yazık olmamış mıydı gencecik Sultan'a.

Eve dönerken sağanak yağmura tutulduk, sıırıslıklam olduk. Yollar diz boyu yağmur, çamur. Bir an önce eve gitmeyi, ıslak giysilerden kurtulup şöyle bir bardak sıcak çay içmeyi düşünüyorduk. Bu umutla eve geldik. Çayımızdan bir yudum almıştık

ki, eşim çok alkollü olarak geldi. Öfkeliydi, söylenmeye başladı, kızılıyordu bana.

Ne oldu ki kızacak, neden kızıyor?

“Ablalarının peŐinden koŐup bizi ihmal ediyorsun! Şimdi def ol git!... Hadi kurtarsın ablaların seni?” diyor, üzerime saldırıyordu. Ablam çok korktu, geldiğine piŐman olmuştu. Kolumdan tuttu, kapıya yöneldik. Ablam, beni korumak, kurtarmak istiyor. Ben arada kaldım. Mehmet de öteki kolumu çekiyor, bir taraftan da ablama, “Sen karıŐamazsın, döverim de söverim de, istediğimi yaparım, bu evin erkeği benim! Sen def ol git, bir daha gelmeyin evime! Ben sizin evinize geliyor muyum? Ne biçim insansınız...” diye bağırıyordu.

Kendi götürmüŐtü ama?

Evet, kendi götürdü, ama eşim alkol aldığı zamanlar içinden geçenleri açıkça söylüyor ve uyguluyordu. İsteyerek götürmediği ortadaydı. Neyse, biz kapının önünde arbede yaŐadık, hırpaladı beni. KomŐular duyacak diye bizden vazgeçti, girdi içeri, kapıyı yüzümüze kapattı. Ablamla komŐuya çıktık. PeriŐanız. Ben kendimi tutamıyor, ağlıyorum. Ablam, “Böyle bir hayat olur mu? Nasıl çekiyorsun bu adamı? Senin canın tehlikede!” diyor, o da ağlıyordu. Aradan bir saat kadar geçti, “Hadi abla gidelim, sakinleŐmiŐtir,” dedim. Ablam, “O eve bir daha girmem!” dedi. Yağmurdan ıslanan giysilerinin yerine bizden giydiği kıyafetlerle Mersin’deki evine gitti.

O gün oğlum Yılmaz ile kızım Melis arkadaŐlarıyla pikniğe gitmiŐlerdi. Ben onlar gelmeden evde olmak istiyordum ki, geçirdikleri güzel gün berbat olmasın. Eve girdiğimde eşim sızmiŐtı. Çektiğim acılar umurunda bile değildi. O rahat rahat uyuyordu. Önce eve giren yağmur sularını temizledim. Ardından, Sultan’ın hastaneden getirdiğim çamaŐırlarını makinede yıkamaya korktum, “kızır” diye, elimde yıkadım. Bir yandan bu ülkede kadın olmak ne demek, diye düşünüyordum. Kendimden aldığım her yanıt beni acıya boğuyordu. Bu ülkede kadın olmak,

dört duvarlı damda mahkûm olmağı; baskı altında olmağı... Ve namus uğrunaydı bu mahkûmiyet.

Maalesef bazı kadınlarda da paraya, pula, servete, lüks bir yaşama kendiliğinden bir teslimiyet var. Bence bunun adı “kendinden vazgeçmekti”. Ben kendimden vazgeçmedim! Mutsuzluğumun, haksızlığa uğradığımın bilincindeydim. Her zaman baş kaldırdım, çoğu zaman acımasızca ezildi başım. Bir savaşın içindeydim, bunu biliyordum. Var gücümle savaştım ama olmadı, hiçbir şey düzelmedi! Yenik düşen yine ben oldum, ama hiç değilse savaştım da yenildim...

Daha önce de söylediğim gibi, işim bittikten sonra bir odaya çekildim ve ortaya “Türkiyeli Kadın” şiiri çıktı.

Ne iş yapıyordun eşiniz?

Amerikan İncirlik Hava Üssü’nde mekanik serviste tamir ustasıydı.

Şiir yazmaya ilk ne zaman başladınız, yazdıklarınızı insanlarla paylaşıyor musunuz?

İlkokulda başladım yazmaya. İsmarlama şiirler yazardım arkadaşlarıma, onlar da sevdiklerine verirlerdi kendileri yazmış gibi. Sonra da hep yazdım. Eşimle yaşadıklarımı yazdım, ama yırttım sonra. 2000 yılının Mart ayında Anne-Çocuk Eğitim Vakfı AÇEV’in işlevsel okuryazarlık eğitim seminerine katılmak için Ürgüp Göreme’ye gittim. Orada Adana, Batman, Diyarbakır, Hatay, Kayseri, Ankara, Samsun, Bursa’dan gelen eğitim gönüllüleriyle tanıştım. Ertesi akşam otelin lobi-sinde arkadaşlarla kendi aramızda eğleniyoruz, sırayla kim ne biliyorsa şarkı, türkü, fıkra söylüyor. Sıra bana geldiğinde, “Arkadaşlar ben size kendi yazdığım bir şiiri okumak istiyorum,” dedim. “Tamam,” dediler. “Türkiyeli Kadın”ı okudum! Çok etkilendiler, hepsine bir hüzün çöktü! “Kadını herkesin anlayacağı bir dille, çok iyi ve güzel anlatmışsın,” dediler. Ve ondan sonraki günlerde de birkaç kez istek üzerine okudum; şiirlerini bir kitapta topla diyerek yüreklendirdiler beni. AÇEV’in Diyarbakır grubundan KAMER’de çalışan genç ar-

kadaşım Sevim, “Őiirinizi çerçeveletip KAMER’e asmak istiyorum,” dedi. Bu teklif benim de hoşuma gitti. “Bir kâğıda yazın, birlikte notere gidip tasdik ettirelim,” dedi. İşte size armağan ettiğim şiir o kâğıda bu nedenle yazılmıştı. Notere gide-medik, çantamda kaldı. 2000’in Mart ayından 27 Aralık 2004’e kadar çantamda taşıdım. Sizin 27 Aralık’taki imza gününüzde içimden bir ses bu şiiri size vermemi söylüyordu; içimdeki sesi dinledim!

Saniye Çelik’i daha iyi anlamak için ailesini tanımak, nasıl bir çocukluk geçirdiğine bir bakmak lazım, diye düşündüm. O kadar içten anlattı ki çocukluğunu da...

Özledim
 Çok özledim
 Anamı babamı özler gibi
 Çocukluk yıllarımı
 Dertsiz günlerimi özledim
 Anamı çok özledim
 Toz pembe günleri
 Özledim
 Orada ağlayıp
 Őurada güldüğümü
 Özledim
 Ne güzeldi o günler
 Ramazanda
 Oruçlar tutar
 Ezanları beklerdim
 Top seslerini beklerdim
 Çocuk yaşımda
 Gerçek bayramlar gördüm
 Yemekler götürürdük
 Cami avlusuna
 Tüm köylü
 Yemekten sonra

*Yürekten bayramlaşırdım herkesle
Zaman başkalaştı
İnsanlar yabancılaştı
Bayramlar sahteleşti
Dostluklar bozuldu
Kalmadı tadı tuzu
Dertler paylaşılırdı
Paylaşılırdı sofralar.
İmece vardı köyümde*

*İşte ben
Dayanışmanın gücünü
Karşı koymayı özledim
Tek bilek, tek yürek
Olmayı özledim*

2

Çocukluk

“Şimdi başa gidelim. Çocukluk yıllarınıza ait aklınıza gelen ilk anınız ne, neler hatırlıyorsunuz,” diye sorunca, Saniye Hanım bir süre sustu, hatta yüzünün kızardığını görebiliyordum. Sanki bir şeyler söylemek istiyor, ama kararsız. Sonunda, “Doğan Bey, benim hiç unutamadığım hatta kavgamın miladı olarak gördüğüm bir anım var, ama sizden utanırım. En iyisi ben bunu yazıp size vereyim,” dedi. Ben de kabul ettim.

Beş-altı yaşlarına geldiğimde kız erkek diye bir yol ayrımına da gelmiştim. Erkekler hep üstün tutuluyor, hizmet alan, emir veren oluyor... Kızlar ise hep emir alan, hizmet eden, korkan, ürken durumunda. Ben bunun farkındayım ve çok rahatsız oluyorum. Annem ise, “Erkeğe karşı çıkılmaz, kız kısmı susar, sesi ni kimseye duyurmaz, sabırlı olur, söz dinler...” diyor. Ben o çocuk yaşına rağmen inanmıyorum söylediklerine, karşı çıkıyorum. “Ya anne,” diyorum, “niye erkekler susmaz, niye onlar söz dinlemez, niye onlar korkmaz...”

Annem bir gün yine laf arasında, “Kızım akıllı ol, erkeklerle sidik yarıştırmaz, onların sidığı bile ileri gider. Allah erkeği üstün yaratmış işte...” dedi. Bunun üzerine benden bir yaş küçük erkek kardeşim Sami’yle sidik yarışı yapacağımı söyledim. Annem çok şaşırды, bakakaldı, engel de olmadı, bir oyunmuş gibi izledi olup bitenleri. Ben erkek kardeşimle annemin gözleri önünde sidik yarışı yaptım. Tüm gücümü kullandım kazanmak için, ama tabii ki kaybettim yarışı. Çok öfkelenmiştim; bir sidige mi bağlıydı çaresizliğim, hesaba alınmayışım... Bu bir oyun değil-

di. O anda belki farkında değildim ama, ben bir savaş başlatmıştım bu sidik yarıyışla. Bugüne kadar da o yarışta olduğu gibi tüm gücümü kullandım galip gelmek için, ama maalesef sonuç ortada... Neyse, annem o gün, delirdiğimi sanmıştı. “Allahım, şu kıza akıl fikir ver,” diyordu. Ama ben hiç akıllanmadım... Yok sayılmışlığın farkında bir deliyim hâlâ...

*Çocukluğumda ben
Haksızlıklara karşı baş kaldırdım
Korkmadım, utanmadım
Sidik yarışı bile yaptım
Benden küçük erkek kardeşimle*

O günleri hatırlarken aklınıza daha çok, ilk beş-altı yaşlarındaki anılarınız mı geliyor?

Evet. Ailemle, evimle, komşularımızla, kısacası köyümle ilgili birçok anım var ama beş-altı yaş anılarımı daha belirgin, daha net hatırlıyorum.

Aklıma, iki-iki buçuk yaşlarındayken annemin beni emzirmediği anlar geliyor mesela...

Ben o kadar küçüklüğüme inemiyorum. Sanırım üç-dört yaşındaydım. Babamın gölgesinden korktuğum bir anım var. Oturmuşum bahçede, bir şeylerle uğraşıyordum, dalıp gitmişim. Bu durumum babamın hoşuna gitmiş, sessizce beni izlemeye başlamış. Benim sırtım dönük, babamdan haberim yok; gölgesi aniden üzerime düşünce çok korktum, yavaşça başımı çevirdim. Onu görünce de, “Aptal, cingan (çingene), beni korkuttun,” diyerek kaçtım. Babam arkamdan bağırıyor, “Saniye, kızım dur; seni sevmek için gelmiştim, bilmeden korkuttum.” Olduğum yerde durdum. Babam geldi yanıma, başımı okşadı. “O benim gölgemdi,” dedi. “Gölgeden hiç korkulur mu?” Sakinleşmişim... Evde olduğu zamanlarda bizimle oyun oynamayı severdi babam. Fıkra anlatır, şakalar yapardı.